

Dialecten Promovendus ontwikkelt systeem om grammaticale verschillen in verband te brengen met geografische afstanden

Niemand heeft dat ooit willen', zeggen ze op Texel

Veel dialecten zijn bekend. Met een digitale analyse ontstijgt de herkomst ervan het anekdotische. Door **Mieke Zijlmans**

Hoe de dialecten van Nederland klinken weten we wel ongeveer. Het Meertens Instituut in Amsterdam heeft in de loop der jaren de spraak van honderden dialectsprekers opgenomen, met als resultaat een enorm corpus van talen en tongvallen.

Dat het Nederlands meer woorden en uitspraakvarianten kent dan *Van Dale* optekent, is dus bekend.

Minder bekend maar des te opmerkelijker is dat veel dialecten afwijken van de standaardtaal voor wat de opbouw van zinnen betreft. Je zou denken dat in de standaardgrammatica van het Nederlands de eigen woordenschat wordt gebruikt. Daarin blijken lokaal echter verschillen te zitten: veel dialecten voeren een eigen grammatica ofwel *syntaxis*. Duidelijke verschillen zitten er bijvoorbeeld in de vervoeging van werkwoorden en in het gebruik van voegwoorden en voornaamwoorden.

Marco Spruit heeft 267 dialecten

uit het corpus van het Meertens Instituut op dergelijke syntactische verschillen bestudeerd. Vervolgens heeft hij, van huis uit alfa-informaticus, software ontwikkeld om de grammaticale 'afstanden' te kunnen vergelijken met de geografische afstanden tussen de dialecten. Spruit promoveert op 26 maart in Amsterdam op het resultaat.

De verschillen tussen dialecten duiken op allerlei fronten op. Een goed voorbeeld is het gebruik van wederkerigheid, dus het voornaamwoord 'zich' in Standaardnederlands. In geluidsopnames van dialectsprekers klinken naast dit voornaamwoord ook 'hem', 'zijn

eigen', 'zichzelf', 'hemzelf'. Spruit noteert voorbeeldzinnen. Terwijl Centraal-Nederland en Brabant zeggen: 'Toon wast zijn eigen', spreekt het oosten van 'Toon wast zich'. Vlaanderen en Friesland zeggen: 'Toon wast hem.' Volgens Spruit zijn deze verschillen te verklaren uit de invloed van andere talen: 'Het *zich* uit de oostelijke grensprovincies komt overeen met het Duitse *sich*. Hem in 'Toon wast hem' is verwant aan het Engelse *him*; Friesland en Vlaanderen kennen via de zeevaart veel Engelstalige invloeden.'

Veel dialecten gebruiken afwijkende vormen van ontkenning. In zuidelijk Nederland komt de dub-

bele ontkenning vaak voor: 'Ik heb niemand niet gezien.' In de Vlaamse zin 'Els en wil niet zingen' is *en...niet* direct terug te voeren op de Franse ontkenning *ne...pas*.

Kenmerkend voor een aantal dialecten is de opvallende vervoeging van werkwoorden, samen-

trekking van werkwoorden en een afwijkende plaatsing ervan in de zin. Zo tekent Spruit in zuidelijke dialecten op: 'Ik weet dat hij weeste zwemmen is' voor 'Ik weet dat hij is wezen zwemmen'. Op Texschelling, Texel, Ameland en lokaal in Friesland en Noord-Holland hoorde hij: 'Niemand heeft dat ooit willen', in plaats van: 'Niemand heeft dat ooit gewild'.

Dialecten kennen geregeld een afwijkende toepassing van het voegwoord dat twee zinsdelen met elkaar kan verbinden. Spruit neemt als standaardzin: 'Het lijkt wel of er iemand in de tuin staat.' Vervolgens vindt hij de varianten: 'Het lijkt wel dat er iemand in de

tuin staat' (West- en Oost-Vlaanderen), 'Het lijkt wel of dat er iemand in de tuin staat' (Brabant, België).

Opsommingen van eigenaardigheden als deze klinken hapsnap, anekdotisch en nogal toevallig. Het zou mooi zijn als er een geografische systematiek in aan te tonen was, als je uit het langzame verglijden van variaties zou kunnen zien hoe het Nederlands in die 267 dialecten tussen Maastricht en Groningen langzaam verandert. Dat wil informaticus Spruit dan ook doen. 'Ik heb een instrument ontwikkeld om de relatie aan te tonen tussen de syntactische variatie en de geografische afstand. Die relatie zie je als je al die variaties in

samenhang met elkaar invoert. Dan zie je de globale patronen.'

Spruit vertaalt taalverschillen in getsalsmatige verschillen. Elke variatie krijgt een cijfer in de rangorde toebedeeld. Daarmee heeft hij een soort *super-excell-sheet* gemaakt, een digitaal schema waarin de cijfers van al die syntactische getallen een plaats krijgen. Zijn aanpak blijkt inderdaad te werken: zo kun je cijfermatig aantonen dat alle varianten die bepalend zijn voor dialect A, op de kaart dicht bij dialect B liggen, en ver weg van dialect Z. De verwantschappen en de verschillen zijn zo objectief aantoonbaar. Daar is niets anekdotisch of toevalligs aan.

In Brabant en Centraal-Nederland 'wast Toon zich', maar in Vlaanderen 'wast Toon hem'